

Stretto – Magazine voor kunst, geschiedenis en muziek

Michel Dutrieue

Muziek als hoorbare dynamiek van ideeën

Posted on [Mei 17, 2017](#)

In één van de dialogen van Plato vertelt diens leermeester Socrates dat hij zijn leven lang een steeds terugkerende droom heeft gehad. Daarin kreeg hij de opdracht: „Socrates, maak muziek en oefen je erin!”

De droom van Socrates

Was het misschien omdat Socrates de ‘gewone muziek’ te veel had verwaarloosd? De muziek van het volk? En betekende de droom misschien dat hij een betere verbinding moest zien te leggen tussen de hoogste en de lagere muziek, tussen de onvergankelijke ideeën van de filosofie en de vergankelijke opvattingen van de gewone mensen? Laag en hoog, verheven en gewoon, ziel en lichaam: die horen immers in het leven allemaal bij elkaar? En pas wanneer die twee kanten met elkaar in verbinding worden gebracht, ontstaat er harmonie, ontstaat er muziek. Aldus Socrates. In dat geval was de opdracht van de droom dat hij een betere verbinding moest leggen tussen de hoogste en de lagere

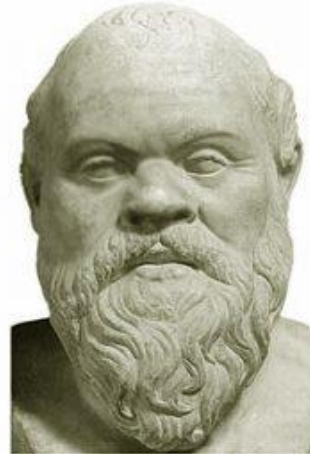

muziek, de onvergankelijke ideeën van de filosofie en de vergankelijke, tijdgebonden opvattingen van de gewone mensen.

Gesprek als vorm van muziek

In "Socrates, maak muziek!" past Jos Kessels aan de hand van het denken van Plato en Socrates, muziek toe op het gesprek en de ideeënontwikkeling. Muziek is een metafoor voor het hele bestaan. We zijn dagelijks in de weer met het afstemmen van tegenstellingen en het zoeken van harmonie. Daarvoor heb je ideeën nodig, want wat harmonieën zijn in de muziek, zijn ideeën voor het denken. Kessels toont hoe we kunnen meebewegen op de muzikale bewegingen van de geest en leert ons motieven, contrapunten en wendingen te herkennen in argumenten. Het vinden van harmonie staat centraal. Een gesprek is voor Kessels een vorm van muziek. „De melodie verandert, er wordt gezocht naar harmonie, er ontstaat een geconcentreerde aandacht op boven- en ondertonen en wat begint als het onderzoek van een simpele kwestie, verandert geleidelijk in een gezamenlijk zelfonderzoek en een reconstructie van richtinggevende ideeën.”

Muziek is klinkende filosofie, de uitbeelding van ideeën. En filosofie is in zekere zin een vorm van muziek maken, maar dan met taal.

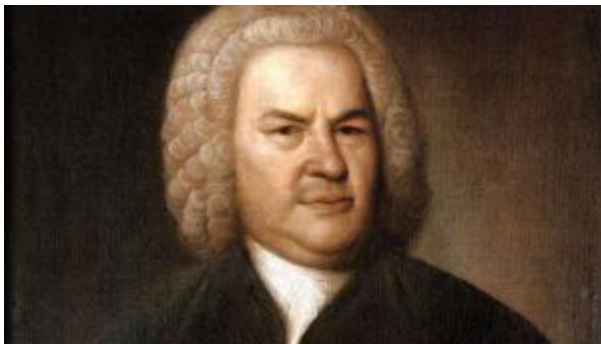

Muziek als metafoor

Uitgangspunt is dat muziek een metafoor is voor het hele bestaan. Van daaruit trekt hij drie lijnen. De werkzame ideeën zijn een vorm van harmonie. Omgekeerd is muziek, in de tweede plaats, een spiegel van die ideeën. Sterker, wie naar muziek luistert, neemt deel aan die ideeënwereld. En vanuit die hechte relatie tussen filosofie en muziek komt Kessels tot zijn eigenlijke, derde punt, onze conversaties hebben ook zo'n muzikale structuur. Het is de kunst om in een gesprek, waarin soms allerlei dissonanten voorkomen, harmonie te vinden.

Bachs Hohe Messe

„Muziek en taal zijn verschillende betekenislagen. Wat er gebeurt, is dat ze worden aangeraakt op een niveau dat niet zo makkelijk in taal is om te zetten. De emotie wordt geraakt. Kessels beschrijft in zijn boek hoe hij een uitvoering van Bachs Hohe Messe

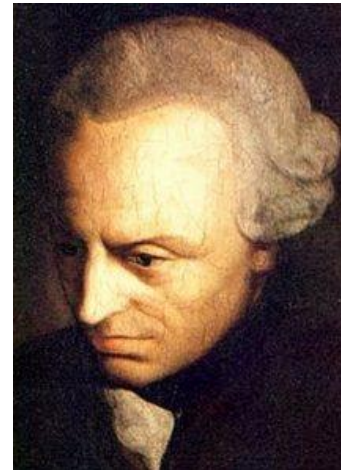

meemaakt. Bij sommige onderdelen werd hij daarin opgenomen. Het overkomt je. Plato zou zeggen, je ziel krijgt vleugels, net als wanneer je verliefd bent. Je herkent als het ware, zegt Plato, wie jouw god is, en je bent tijdelijk in staat om in het voetspoor van die god te treden. Als je dat kunt, ben je in staat om ook een blik te werpen op de echte ideeënwereld. Maar om dit te verwoorden, moet je in poëtische taal

spreken. In Bachs muziek is de nabootsing van de ideeën uitdrukkelijk aanwezig.

Harmonische ordening van Kant tot Mondriaan

Harmonie is dynamisch, alles is in beweging. Ook bij gesprekken in organisaties. In de polyfonie van Bach is dat op z'n mooist uitgewerkt. Zuivere, wiskundige verhoudingen leiden in de muziek tot disharmonie en ontstemming. Dat geldt ook voor het alledaagse leven. Het streven naar absolute zuiverheid is de grootste boosdoener. We zullen in de praktijk de juiste mate van onzuiverheid toe moeten laten, om daarmee harmonie te creëren, zo lezen we. In de muziek is harmonie de kunst die uit hoog en laag, hard en zacht, snel en langzaam een welluidend geheel maakt. En wat voor de kunst geldt, geldt ook voor het leven. Daarvoor heb je ideeën nodig, want wat harmonieën zijn in de muziek, zijn ideeën voor het denken. De idee van een harmonische ordening van wat aanvankelijk gefragmenteerd en tegenstrijdig lijkt, is het uitgangspunt van dit boek.

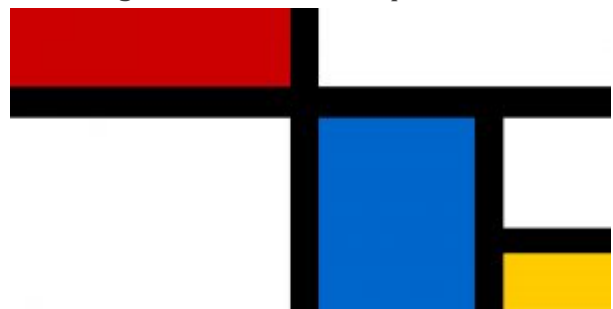
De stelling van dit boek is dat de gewaarwording van een bepaald soort harmonie harmonische ordeningen zijn, denkbeelden met een muzikale structuur. Om deze te kunnen zien, moet je op een andere manier leren kijken en spreken: een muzikale manier. Kessels illustreert zijn betoog met Bachs Hohe Messe en Mozarts Eine kleine Nachtmusik en heeft het over de harmonische orde van de wereld, (dis)harmonieën in Shakespeare's "Hamlet" en Messiaens Quatuor. Verder wijdt hij uit over drie harmonieën, Goethes taalharmonie, Mondriaans beeldharmonie en Kants kennisharmonie.

Over de ware harmonie

In Hoofdstuk 2 vraagt de auteur zich af in hoeverre je muziek kan beschouwen als een taal van emoties en wat er precies gebeurt als je wordt geraakt door muziek? In

Hoofdstuk 3 worden de gesprekken en ideeën muzikaal geanalyseerd. Hoofdstuk 4 bevat enkele concrete voorbeelden van harmonische analyses, toegepast op stukken van Shakespeare, Bach en Thomas Mann. In Hoofdstuk 5 plaatst hij de parallel tussen de ontwikkeling van de muziek en die van de filosofie in een breder cultuurhistorisch perspectief met toevoeging van een aantal eigen ervaringen. Twee thema's lopen als een rode draad door het boek, de vraag of woorden louter namen zijn of meer dan dat, en de vraag of de harmonie van ideeën daadwerkelijk tot een harmonisch leven leidt. Tegenstellingen die zij bevatten moeten we tot een harmonisch geheel smeden. Het boek gaat over de ware harmonie, die Plato de ideeën noemde. Het zet aan tot verder nadenken. Heel interessant. Een aanrader.

Jos Kessels (°1948) studeerde rechten en filosofie en werkte als musicus, journalist en filosofiedocent. Hij specialiseerde zich in de theorie en praktijk van het socratisch gesprek. Bij Boom publiceerde hij onder meer *Geluk en wijsheid voor beginners* (zevende druk 2015), *Vrije ruimte* (vijfde druk 2013), *Spelen met ideeën* (2012) en *Scholing van de geest* (2014).

Jos Kessels Socrates, maak muziek! uitg. Boom 311 bladz. ISBN 978 90 5875 899 6